

INGVAR JOHANSSON

Filosofpolitik inför sekelskiftet

På uppdrag av redaktören för *Tvärsnitt* skrev jag i vårnumret (nr 2) 1993 en betraktelse över svensk filosofi under rubriken *Vad betydde maj 68 för svensk filosofi?*. Lars Bergström har tagit den artikeln till utgångspunkt för en diskussion om vad filosofisk pluralism kan vara för något och huruvida den är önskvärd. Min egen ståndpunkt sammanfattade jag i slutet på *Tvärsnitt*-artikeln på följande sätt:

Den som kämpar för en filosofisk pluralism måste kämpa för två saker samtidigt. Han/hon måste försvara både de egna filosofiska ståndpunkterna och andra filosofiriktningars rätt att vara representerade vid universiteten. ... Vad jag efterlyser skulle kunna uttryckas som så, att jag vill att varje ämnesföreträdare på en och samma gång skall se sig som både talman och partiledare.

Lars Bergström är mycket tveksam till mitt förslag. Han skiljer ut fyra olika slags pluralism, och han är skeptisk till alla utom en, pluralism i betydelsen allmän tolerans. Andemeningen är väl att om jag på samma begreppsanalytiska sätt hade sönderdelat pluralismbegreppet, så skulle jag aldrig ha förordat ökad pluralism i svensk filosofi. Jag skall därför börja med några reflektioner om förhållandet mellan de olika typer av pluralism som Lars Bergström tycker det är viktigt att skilja på.

Antag att det vid en filosofiinstitution råder pluralism av Bergströms tredje typ, *pluralism i kursutbudet*. Även om det är logiskt möjligt är det psykologiskt svårt för de enskilda lärarna på en sådan institution att acceptera andra riktningar om lärarna inte är toleranta. Sådan *tolerans* utgör LB:s andra typ av pluralism. Pluralism av typ 3 förutsätter pluralism av typ 2, och på ungefär liknande sätt förutsätter typ 2-pluralismen pluralism av typ 1, *pluralism i kunskaperna hos den*

enskilde filosofen. Är man tolerant tycks det mig naturligt att ta reda på vad andra filosofer tycker innan man fäller en dom över dem. Omvänt tror jag det är mycket svårt att vara typ 1-pluralist en längre tid utan att också bli en typ 2-pluralist, och den personliga toleransen (typ 2) är i sin tur bara munväder om den inte tillåter pluralism i kursutbudet (typ 3).

Det är bara under korta perioder eller i mycket artificiella situationer som Bergströms första tre typer av pluralism förblir reellt åtskilda. Och av liknande skäl sammanfaller också den fjärde typen av pluralism *normalt* med de andra tre. Det som är logiskt möjligt att åtskilja kan ofta vara nog så svårt att skilja åt i rum och tid. Pluralism av typ 4 innebär att det på varje filosofinstitution finns lärare som representerar några av de viktigaste filosofiriktningarna i världen. Inkarnerar en institution och dess lärare de tre första typerna av pluralism leder förmodligen effektivitetsskäl till en viss specialisering, dvs typ 4-pluralismen kommer att uppstå. Omvänt är det mycket svårt för en institution att under en längre tid ha typ 4-pluralism om inte också de andra typerna av pluralism existerar. Lars Bergströms långa begrepps-exercis leder inte till några intressanta slutsatser, så jag tänker också i fortsättningen tillåta mig att ibland tala om pluralism rätt och slätt och så ibland urskilja enbart en viss aspekt av pluralismen.

Enligt Lars Bergström har jag "lyckats skriva en artikel där han /jag/ förespråkar ökad pluralism i svensk filosofi, utan att egentligen ge ett enda argument för detta!". Avsikten i Tvärsnitt-artikeln var inte heller primärt att argumentera för pluralism i svensk filosofi, utan mera att skapa historisk och sociologisk förståelse för egenheterna i svensk filosofi. Men jag tar mycket gärna en diskussion av pluralism, även om det känns som jag slår in halvöppna dörrar till de flesta ställen utom Lars Bergströms rum. Den 10 september förra året antog nämligen styrelsen för Sveriges Professorers Förening en etisk hederskodex vars sjätte punkt lyder som följer:

Professorn skall, särskilt i ärenden rörande bedömning av forskning till exempel i samband med forskningsanslag och tjänstetillsättningar, vara uppmärksam på att skolbildning inom det egna ämnet kan leda till fördomar mot avvikande vetenskapliga synsätt.

Filosofisk pluralism kan försvaras med precis de fyra argument för allmän pluralism som John Stuart Mill presenterade i sin klassiker *Om*

Friheten. Man skall inte förtrycka andras åsikter därför att (1) den egna uppfattningen kan vara fel och någon annans riktig, (2) sanningen kan ligga emellan ens egen och någon annans uppfattning, (3) även om den egna uppfattningen är helt riktig så kan sakskalet för den glömmas bort, och (4) i brist på konkurrens kan den bli en död bokstav. För egen del kan jag bara säga att jag i mitt eget filosoferande funnit och alltjämt finner uppslag i både anglo-amerikansk och kontinental filosofi, liksom i filosofihistorien. Så personligen har jag lätt att applicera Mills reflektioner också på filosofin.

Lars Bergström överdriver på ett ödesdigert sätt pluralismens svårigheter. Filosofer som Arne Naess och Mary Warnock skrev översikter över kontinentala filosofer redan på 60-talet (*Moderne filosofer*, 1965, resp *Existentialism*, 1970). Ingen analytisk filosof sade då att det inte gick att göra; man sade att det inte borde göras. Som lärare i både analytisk och kontinental filosofi kan jag säga att nybörjare i filosofi inte tycker kontinentala filosofer är svårare att läsa än analytiska. Quines *Word and Object* är för den oskolade inte lättare att läsa än Sartres *Being and Nothingness*. Av egen erfarenhet kan jag också säga att jag inte funnit det svårare att sätta mig in i och undervisa på samtida kontinentala filosofer än det har varit att sätta mig in i och undervisa på berömdheter från filosofihistorien. Pluralism kräver inte att man bör kunna forska på allt det som man bör ha en viss kunskap om. Såvitt jag förstår finns det inget speciellt i ämnet filosofi som gör att Mills påpekanden här mister sin giltighet. Snarare tvärtom, vilket jag nu, om än kortfattat, skall försöka visa. Jag har tidigare mera utförligt fört fram liknande tankegångar i diskussioner av samhällsvetenskaperna.*

I tävlingsidrott kan man skilja på *parallellkonkurrens* och *motkonkurrens*. Vissa idrotter har en sådan karaktär att man kan tävla med sig själv. Man mäter tid som i löpning eller vikter som i tyngdlyftning. Även om man i en tävling springer samtidigt eller lyfter samtidigt med dem man tävlar mot så skulle tävlingen ha kunnat genomföras även om man utförde tävlingsmomentet var för sig och sedan i efterhand jämförde resultaten. Detta är omöjligt i många idrotter. Två fotbollslag

* Se uppsatserna "Sanning och konkurrens", *Sociologisk Forskning* nr 3 1990 (s 47–57), och "Pluralism and Rationality in the Social Sciences", *Philosophy of the Social Sciences* nr 4 1991 (s 427–43).

kan inte spela för sig själva på var sin plan. De måste med nödvändighet mötas för att kunna tävla med varandra; de kan inte parallellt och var för sig utföra tävlingsmomentet. Fotboll är motkonkurrens, inte parallellkonkurrens. På liknande sätt kan man skilja på forskning med parallellkonkurrens och forskning med motkonkurrens.

Inom forskningsområden där det finns allmänt accepterade opersonliga normer för vad som är god forskning har man parallellkonkurrens. Forskningsmetodiken fungerar för forskarna på samma sätt som klockan fungerar för löparna. Men inom många forskningsområden finns inte sådana normer. Den enda måttstocken är därför vad konkurrerande forskare har att säga om samma sak. Det är denna skillnad som gör att experimentalfysiker oftast kan värdera sina experiment utan att jämföra dem med konkurrerande experiment, medan litteraturvetare tvärtom nästan alltid behöver relatera sina litteraturtolkningar till andra och konkurrerande tolkningar. Mellan experimentalfysikerna råder parallellkonkurrens, men mellan litteraturvetarna råder motkonkurrens. I filosofi är vissa områden dominerade av parallellkonkurrens, t ex logik och spelteori, men i ontologi, kunskapsteori och moralfilosofi råder enligt min mening motkonkurrens. Man kan i de senare fallen inte bedöma halten i det man gjort utan att jämföra det med konkurrerande filosofers åsikter. Eftersom filosofi som disciplin dessutom per definition kan ifrågasätta allt inklusive sig själv, så kan filosofin som helhet aldrig bli parallellkonkurrens. I de grundläggande filosofiska frågorna kommer det alltid att råda motkonkurrens.

Jag kommer nu till den syllogism som i det här inlägget är poängen med att presentera distinktionen mellan parallellkonkurrens och motkonkurrens:

Inom forskningsområden med motkonkurrens är pluralism extra viktig.
Filosofisk forskning domineras av motkonkurrens.

Inom filosofisk forskning är pluralism extra viktig.

Nu till den aspekt eller typ av pluralism som Bergström tycker är den enda viktiga att diskutera: Skall filosofiinstitutionerna i Sverige ha fast anställda lärare som representerar olika filosofiska riktningar? Lars Bergström tror inte att detta vore bra, främst därför att forskningsmiljön skulle bli för liten. Risker finns förstås, men Bergström

överskattar faran. Man bör komma ihåg att den första svenska logiker-generationen (Sören Halldén, Stig Kanger, Per Lindström, Dag Prawitz, Krister Segerberg m fl) växte fram under ledning av professorer som inte själva var logiker (Konrad Marc-Wogau, Ivar Segelberg och Anders Wedberg) och i en forskningsmiljö som inte var större än den som nu finns i filosofihistoria och kontinental filosofi. Men professorerna i fråga var positivt inställda till logiken. Idag är möjligheterna för liknande förskjutningar betydligt större. Den ökade internationaliseringen med allt fler utlandsvistelser för allt fler filosofer, liksom fax, E-mail och billigare telefonsamtal, har helt ändrat kriterierna på vad som är en bra forskningsmiljö. Forskarens forskningsmiljö behöver idag inte sammanfalla med institutionsmiljön. Helt följdriktigt pratas det också i forskningspolitiska sammanhang allt oftare om nätverk. En bra forskningsmiljö kan bestå av ett nätverk utspritt över många länder och institutioner. Tiderna har förändrats.

Avslutningsvis vill jag bara påpeka att Lars Bergström har helt fel när han säger att jag ofta talar snorkigt, nedsättande och generaliserande om analytisk filosofi. Jag har i ett par diskussionsomgångar genom åren kritiserat den analytiska filosofin för att ha en överdriven tilltro till begreppsanalys och en orimlig attityd till filosofihistoria och kontinental filosofi. Men jag har aldrig sagt att den analytiska filosofin borde behandlas på det sätt som den analytiska filosofin i några decennier efter andra världskriget behandlat kontinental filosofi. (Hur den kontinentala filosofin har förhållit och förhåller sig till analytisk filosofi har jag aldrig diskuterat, vad än LB tror sig veta att jag "tycks mena".) Min översikt över analytisk vetenskapsfilosofi i boken *Positivism och Marxism* har heller aldrig blivit beskylld för det som nu LB pådyvlar mig. I min bok *Ontological Investigations* (1989) hämtar jag många viktiga idéer från olika analytiska filosofer. Och det gör jag alls ingen hemlighet av.

I en intervju i *Dagens Nyheter* för en tid sedan (11/12 -93) spådde Donald Davidson att filosofin under nästa århundrade skulle få se en syntes uppstå mellan analytisk och kontinental filosofi. Lars Bergström tror att svensk filosofi saknar kompetens, resurser och forskningsmiljöer för att delta i eller kritisera en sådan process. Det är beklagligt, ty en sådan tro kan bli självuppfyllande.